

OPERA CĂRTURARULUI ARDELEAN SIMION BĂRNUȚIU – ILUSTRARE A CONȘTIINȚEI EPOCII SALE

Marțian IOVAN¹

ABSTRACT: The author analyzes the connections between Simion Bărnuțiu's general concept of man, society and the world, along with the influence it exerted on the substantiation of his philosophy of law and the principles of historical natural law within the Romanian culture. The main aim of the study is to emphasize that S. Bărnuțiu's philosophy, as well as his complete work, is centred on the issue of man, considered from a rationalist perspective point of view and including the values of the European culture in the mid-nineteenth century. The Transylvanian philosopher had a multivalent contribution to guiding and developing Romanian culture according to the European cultural patterns, being inspired by the classical culture, the universal history of philosophy and the contemporary European philosophical culture.

KEYWORDS: humanistic philosophy, Simion Bărnuțiu (1808-1864), human rights, Romanian Forty-Eighters.

Introducere

Simion Bărnuțiu (1808–1864) a fost un important om politic vizionar al Transilvaniei și un cărturar de excepție aparținător generației de intelectuali patrioți și revoluționari de la 1848, printre care George Barițiu, August Treboniu Laurian, Timotei Cipariu, Alexandru Papiu Ilarian, Avram Iancu și alții. Ca exponent și promotor al dezvoltării culturii naționale, în special a filosofiei și științelor, vizând luminarea poporului, înlăturarea nedreptăților feudale, a iobăgiei și a subjugării unui popor de către altul, ca militant revoluționar pentru drepturile omului și ale popoarelor în perioada pașoptistă, ca primul profesor de drept și de filosofie a dreptului din spațiul românesc, S. Bărnuțiu are meritul de a fi fost un deschizător de drumuri (în spațiul

¹ Prof. univ. dr. la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad; membru al Grupului de Cercetări Multidisciplinare de Istoria Științei (GCMIS) al CRIFST al Academiei Române

transilvan) în istoria științelor juridice, a filosofiei politice și juridice, a antropologiei, psihologiei empirice, logicii, pedagogiei, lingvisticii, dialectologiei, fiind considerat un creator de școală – „Școala lui Bărnuțiu”.

Pe plan politic, Bărnuțiu s-a plasat în avangarda revoluționarilor de la 1848, fiind principalul ideolog cu vederi democratice și umaniste, conducătorul revoluționarilor din Transilvania (președinte al Comitetului Națiunii Române). În această perioadă (1842–1849), opera sa este preponderant orală, constând în discursuri așa cum a fost cel susținut în Catedrala de la Blaj la 2–14 mai 1848, reluat ulterior și expus în fața mulțimii de români adunați pe Câmpia Libertății.²

În perioada următoare a vieții sale, Bărnuțiu a scris manuale universitare, fiind profesor titular la Universitatea din Iași, cum sunt „Dreptulu publicu alu Românilor”, Iași, 1867, 472 p. ; „Dreptulu naturale publicu”, Iași, 1879, 391 p. ; „Dreptulu naturale privatu”, Iași, Tiparul Tribunei Române, 1868, 300 p. ; „Pedagogia”, Iași, 1870, 326 p. ; Psihologia empirică și Logica”, Iași, 1871, 212 p. ; „Dreptul natural”, litografiat, 168 p. ; „Etica”, litografiat, 90 p. ; „Logica”, litografiat, 88 p. ; „Metafizica”, litografiat, 79 p. ; „Știința virtuții”, litografiat, partea I și a II-a, 175 p. A publicat în revistele vremii numeroase articole cu conținut științific umanist.

Opera sa, orală și scrisă, este încărcată de noțiuni noi introduse în filosofia și cultura românească, fiindu-i recunoscut meritul de a fi extins vocabularul filosofic. A fost primul profesor care a renunțat la limba latină în predare, folosind limba română, pe care a dezvoltat-o până la limita de a fi capabilă să exprime cât mai nuanțat ideile și sistemele de gândire din istoria culturii universale și, mai ales, din Europa timpului său. „Din viața și din scrierile sale – apreciază un analist obiectiv, se conturează imaginea celui mai impunător reprezentant al unei generații în sine monumentale, aceea a Revoluției române de la 1848”.³ Eugeniu Speranția remarcă, în mod special, meritele sale filosofice și științifice, susținând că Bărnuțiu ar trebui să fie considerat „ca adevăratul precursor al tuturor celor care cultivă azi studiile de Filosofie juridică, în România”.⁴

² Celebrele sale discursuri sunt păstrate, în format litografiat, la Biblioteca Academiei Române și la Arhivele Statului.

³ Chindriș, Ioan, „Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană”, Cluj-Napoca, 1999, p. 7.

⁴ Speranția, Eugen, „Introducere în Filosofia Dreptului”, ediția a II-a, Tipografia „Cartea Românească” din Cluj, Sibiu, 1944, p. 262.

Mai presus de toate, Bărnuțiu a fost printre cei mai înzestrați gânditori și oameni de cultură, care au receptat și analizat problemele economice și social politice din secolul său, în special a celor cu care se confruntau românii și celelalte naționalități din cadrul Imperiului Habsburgic, găsindu-le soluții din perspectiva filosofiei raționaliste și umaniste, a istoriei universale și altor științe din vremea sa. Crezul, convingerile sale politice, pe întregul traseu al vieții, au constat în recunoașterea valorii primordiale a principiilor dreptului natural, istoric și organic al oamenilor, popoarelor și comunităților, al căror corolar îl reprezintă *Declarația drepturilor omului* proclamată de Revoluția franceză de la 1789, răspândită ulterior pe o arie tot mai largă în cultura politico-juridică europeană. Drepturile fundamentale ale popoarelor, naționalităților și ale altor comunități umane provin din și se întemeiază pe drepturile naturale ale oamenilor. Acestea trebuie să triumfe în întreaga societate și umanitate pentru a se întrona dreptatea și binefacerile civilizației.

Viața și opera lui Bărnuțiu au fost studiate din diferite unghiuri de vedere, de către mai mulți autori. Unii au insistat pe opera sa practică, de militant politic revoluționar, de corifeu al revoluției din Transilvania, ajungând la concluzia că personalitatea lui Bărnuțiu s-a concentrat pe acțiunea practică, că a fost „un tip uman eminentemente politic”.⁵ Chintesența concepției și programului său politic sunt cuprinse în magistralul discurs rostit la Blaj, în 1848, exprimând convingerile sale. Toate acestea au exercitat o influență decisivă asupra opiniei publice românești și a conștiinței naționale a românilor transilvăneni. Prin urmare, meritul principal al cărturarului ardelean trebuie căutat în opera sa orală, în magistralele discursuri rostite. Bărnuțiu este considerat unul dintre cei mai mari oratori români din secolul al XIX-lea.

Alți exegeți au văzut în structura personalității sale omul timid, înclinat spre meditații, cu o activitate creativă polivalentă în domeniul cunoașterii și culturii, bucurându-se de un imens prestigiu. În consecință, scria Radu Pantazi, „trebuie apreciat ca cel mai de seamă gânditor al românilor transilvăneni din perioada revoluției de la 1848.”⁶

În realitate, cele două puncte de vedere se întregesc reciproc, pentru că în prima parte a vieții sale – până pe la 1850, omul de acțiune, patriot

⁵ Pandrea, Petre, „*Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*”, București: România Press, 2007, p. 158.

⁶ Pantazi, Radu, „*Simion Bărnuțiu. Opera și gândirea*”, București: Editura Științifică, 1967, p. 254.

ardelean, s-a manifestat cu predilecție în viața politică, ca militant democrat-revoluționar pentru drepturile omului și ale popoarelor, punând în valoare cultura europeană și beneficiile civilizației timpului său. Opera sa este preponderent orală, concretizată în celebrele discursuri și manifeste.⁷ După obținerea titlului de doctor în științele juridice, la Universitatea din Pavia, Italia, în anul 1854, fiind încadrat ca profesor titular la Universitatea din Iași, Bărnuțiu a elaborat cursuri universitare, a publicat articole și studii, aducând contribuții remarcabile la îmbogățirea filosofiei, științelor, culturii, astfel încât se poate aprecia că monumentală sa operă se plasează în avangarda cunoașterii de la mijlocul secolului al XIX-lea, la români, lăsând amprente în dezvoltarea culturii naționale și europene până în zilele noastre.

În acest articol este supusă analizei actualitatea concepției despre om, societate și lume, ideile prin care Bărnuțiu a integrat filosofia românească în cea europeană – ca reflex spiritual al acesteia, contribuția la fondarea începuturilor filosofiei politico-juridice în cultura românească, întemeierea concepției sale despre organizarea și dezvoltarea societății pe promovarea drepturilor naturale fundamentale ale omului, universalitatea și europenitatea discursului bărnățian privind rolul culturii, filosofiei și științelor în perfecționarea omului și în progresul social.

Concepția despre lume, societate și om

Formația filosofică a viitorului cărturar ardelean a fost dobândită începând cu studiile la Liceul Catolic din Carei, în cadrul căruia a primit o educație în domeniul științelor umaniste, eticii, retoricii, culturii grecești și romane, mitologiei și religiei. Însușirea treptată a limbilor latină, germană, maghiară și italiană i-a facilitat accesul la cunoștințe din diferite ramuri ale cunoașterii timpului său, dar și de istorie, cultură clasică. În anii 1825–1826 a urmat cursuri de filosofie la Blaj, apoi a continuat cu studiul teologiei, până în 1829. A fost foarte interesat de studiul istoriei filosofiei și culturii, fiind profund marcat de operele clasicilor, precum Ovidiu, Tacitus, Livius, Plautus, Terentius, Cicero, Horatiu, de operele unor mari gânditori începând de la Platon până la Hegel, de la Aristotel la Kant, de la Socrate

⁷ Titlurile celor mai importante discursuri bărnățiene sunt: „*O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*”, Blaj, februarie, 1842; „*Săborul cel mare al Episcopiei Făgărașului*”, Blaj, decembrie 1842; Proclamația din 24/25 martie 1848; „*Manifestul românilor transilvăneni*”; „*Discursul de la 2/14 mai 1848, rostit în Catedrala din Blaj*”.

la Montesquieu, de la Școala eleată până la Școala dreptului natural și istoric. Cel mai mult a fost influențat de operele fondatorilor doctrinei dreptului natural și a promotorilor acestuia – Hugo Grotius, Puffendorf, J.J. Rousseau, Im. Kant, Fr. Karl Savigny, Thomas Payne, J. Bentham, Destut de Tracy, Benjamin de Constant ș.a. Fiind un kantian convins, și-a îmbogățit cultura filosofică cu privire la societate, om și istorie studiind lucrările profesorilor germani W. T. Krug, Gottfried Muller și J. Beck.

Contactul cu nedreptățile sociale și naționale sfidătoare, manifestate în Transilvania și în imperiile din vremea sa, l-au impresionat și revoltat cel mai profund pe durata întregii vieți. I-au venit în sprijin filosofia dreptului natural, azeziunea sa sufletească intimă la *Declarația drepturilor omului* și la principiile eticii kantiene pentru a concepe filosofia sa socială și politică, a găsi calea eliberării și emancipării oamenilor aserviți economic, politic și spiritual de regimurile feudale, a formula direcția edificării societății viitoare la scară națională, europeană și la nivel de umanitate civilizată. Concepția sa filosofică este centrată pe om; concepția despre om întemeiază concepția despre popor și națiune, despre societate și mersul omenirii de-a lungul istoriei de până acum și a celei viitoare.

Operele filosofice și alte scrieri ale sale, în cea mai mare parte, au fost publicate postum. Contribuția gânditorului ardelean la dezvoltarea filosofiei românești și la îmbogățirea celei europene s-a concretizat în idei și interpretări personale, în demonstrații convingătoare și ierarhizări valorice din perspectiva raționalismului și umanismului în domenii precum metafizica, antropologia, gnoseologia, filosofia politico-juridică, logica, estetica, pedagogia. În logica acestui articol, ne interesează care anume sunt principiile filosofice ale lui Bărnuțiu ce au constituit fundamentul elaborării concepției, ideilor sale despre politică și drept. Cu siguranță, acestea au emanat, în primul rând din cunoașterea vieții economice, sociale, politice, a instituțiilor și evoluției culturii din epoca sa. Concepția bărnuțiană despre om, societate și lume, amplele cunoștințe de istorie a ideilor filosofice de profil, megacultura sa europeană și universală au mijlocit, de asemenea, ca piloni ai elaborărilor sale creatoare.

Sub influența directă a filosofiei kantiene și savignyene, a altor mari gânditori moderni și contemporani lui, Bărnuțiu și-a format o concepție și o atitudine realistă față de lume și societate în totalitatea lor, fiind centrate pe om și problemele lui majore, apărute ca reflectare a contextului socio-istoric și cultural. O atare concepție, susține gânditorul, se cere a fi

formulată într-un limbaj specific filosofiei, prin concepte precise și clar definite, utilizate în conformitate cu legile logicii și cu criteriile adevărului.

Lumea dinafara noastră („mundul” –cuvântul folosit de S.B.), susține filosoful, există dintotdeauna, nu a fost creată de o forță supra-naturală, este fără de sfârșit, ni se prezintă, spre a o cunoaște, ca realitate. Categoria de „realitate” stă „în fruntea categoriilor celorlalte care toate se referesc spre dânsa.”⁸ „Natura”, ca mod de a fi al *mundului*, se manifestă prin nesfârșite întâmplări sau evenimente, care apar în conformitate cu legile inerente, datorită cauzelor. Succesiunea evenimentelor naturale se numește *cursul* (evoluția –n.n.) *naturii* iar uniformitatea acestei succesiuni – *ordine a naturii*.⁹ Dacă se cugetă că există evenimente, manifestări care sunt contra legilor naturii, dependente de o ființă situată deasupra naturii – acestea se numesc supranaturale. Însă natura trebuie explicată prin ea însăși.¹⁰ Corespunzător acestei concepții, în același fel va proceda filosoful în studiul și analiza vieții sociale, politice, a evoluției statului și dreptului, considerându-le realități obiective cu o natură specifică.

Temelia întregii gândiri sociopolitice și științifice a filosofului transilvan este concepția filosofică despre om, societate și umanitatea înalt civilizată. Din perspectiva antropologiei, istoriei culturii și civilizației europene, a cunoștințelor de psihologie din epoca sa, gânditorul afirmă existența strânselor legături dintre psihic și corp, dintre suflet și trup. „Nu este nici o îndoială – scria B., cum că sufletul și corpul sunt într-o relațiune, încât determinațiile cele interne și externe ale Eului corespund cu cea mai mare acuratețe.”¹¹ Eul – „unitatea naturală a ființei umane”, implică efectul muritor al sufletului. De aceea, învățăturile despre om reprezintă propedeutica atât pentru filosofia generală, pentru orice ramură a filosofiei, cât și pentru științele speciale. Deoarece natura omenească constă în corp și suflet, fiecare parte a sa va fi studiată de științe specifice: prima, de anatomie și fiziologie; a doua, de psihologie.

Esența omului constă în capacitatea de a se cunoaște și a se determina pe sine, de a se perfecționa continuu, dominându-și astfel propria sa natură, statutul său original. Omul este o ființă capabilă să cunoască

⁸ Bărnuțiu, Simion, „*Metafizica*”, copie litografiată, Biblioteca Academiei Române, II, 11665, p. 13.

⁹ *Ibidem*, p. 64.

¹⁰ *Ibidem*, p. .

¹¹ *Ibidem*, pp. 56–57.

lumea și pe sine, să descopere, să creeze, utilizându-și facultățile psihice ale cunoașterii senzoriale și a celei raționale. Adevărul este scopul cunoașterii în general, a celei științifice în special.

Oamenii, ca ființe individuale și perfectibile pe parcursul întregii lor vieți, nu pot trăi decât numai în societate, în relații unii cu alții, cu instituțiile, cu statul mai ales, cu mediul social și natural. Astfel, omul este, totodată, o ființă socială, care vine pe lume corespunzător legilor naturii, având el însuși o natură specifică, pe baza căreia urmează să se perfecționeze, să fie educat și să se integreze în societate. Perfectibilitatea permanentă și progresivă a omului în raport cu idealul propus, este atributul ființei umane înțeleasă ca parte a naturii, ca tot organic, ca scop și mijloc în același timp.¹² Omul este perfectibil pentru că are capacitatea de a se forma pe sine „în conformitate cu niște scopuri superioare, pe care și le pune singur; din contră, celorlalte ființe natura le-a dat o sferă de lucrare determinată prin instinct și o perfecțiune foarte mărginită.”¹³

Promovarea drepturilor fundamentale ale omului și popoarelor – nucleu al filosofiei politico-juridice

Cărturarul ardelean susține, argumentat și convingător, că omul, ca parte a naturii, are el însuși o natură specifică, are instincte, nevoi biologice, trebuințe, aspirații firești, dependente de natura lui. Ca membri ai societății, ca ființe sociale, oamenii sunt înzestrați cu drepturi „firești, adică naturale, care preexistă dreptului pozitiv, sunt primordiale și superioare în raport cu voința organelor legiuitoare. Membrii societății, pe bună dreptate, au pretenția să le fie respectate drepturile lor naturale. Normele juridice, întregul sistem de drept pozitiv au legitimitate doar dacă sunt în concordanță cu dreptul natural al oamenilor și națiunilor. În acest sens, filosoful scrie că dreptul natural sau sistemul dreptului rațional „este baza dreptului publicu și a toată știința politică”.¹⁴

Umanitatea civilizată în întregul ei, tribunalul suprem al rațiunii umane pretind ca drepturile naturale să fie respectate în mod necesar și în plan universal, pentru a fi realizată dreptatea, pacea socială, binele general pentru toți oamenii și pentru fiecare în parte – indivizi, comunități

¹² *Ibidem*, p. 66.

¹³ *Ibidem*, p. 65.

¹⁴ Bărnuțiu Simion, „*Dreptulu naturale publicu*”, Iași: Tipariulu Tribunei Române, 1870, p. 1.

umane, națiuni. Drepturile naturale ale omului servesc pretutindeni orientării, direcționării oamenilor politici, organelor legiuitoare, tuturor celor care iau decizii. În numele dreptului natural sunt inadmisibile fapte, comportamente și realități contrare lui, așa cum sunt despotismul, iobăgia, colonialismul, sclavia, inegalitățile sociale și naționale de tot felul, cârmuirea bazată nu pe forța dreptului, ci pe „dreptul forței”, deznaționalizarea oricărei etnii etc. În acest sens, în celebrul său manifest, intitulat „O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă”, ca răspuns la deciziile politice ale aristocrației maghiare de a generaliza limba maghiară în toate instituțiile statului, inclusiv în școlile românești, și de a forma un singur popor mare, cu o singură limbă și cultură, românii din Transilvania pierzându-și astfel naționalitatea, militantul patriot Bărnuțiu susține că „fieștecare om sau popor, ca ființă cuvântătoare, are drept de a trăi în lumea asta și de a se ținea ca o persoană (*jus subsistentiae personalis*), de a-și mișca puterile trupești, mâinile și picioarele, ca să-și câștige ceva avere dinafară și puterile sufletului, înțelesul, cuvântul ș. a., ca să-și câștige avere dinăuntru: cunoștințe de tot felul în științe, în arte, în limbi străine și a maică-sa (*jus libertatis personalis*), și drepturile aceste nu se cad mai tare unuia sau altuia, unui popor mai mult decât altuia, ci toți oamenii și toate popoarele, în această privință, sunt întocmai și unul ca altul, căci din început toți sunt asemenea și niciunul n-are privilegiu a ucide pe altul sau a-l împiedica în slobodă lucrarea fericirii sale, potrivit cu legea (*jus aequalitatis penalis*)..... fieștecare e îndatorat prin legea dreptului a da pace altuia, nu numai ca să trăiască până când îl va lăsa firea, dar ca să și lucre slobod în sfera drepturilor sale, spre a-și câștiga ceva avere, fără de care sau n-ar putea trăi deloc, sau ar duce o viață mai mult dobitocească decât omenească.”¹⁵ Din acest text reiese care anume este atitudinea sa fermă cu privire la necesitatea respectării drepturilor fundamentale ale omului și ale popoarelor. Filosofia politico-juridică, contribuția sa la dezvoltarea științelor dreptului public și privat se întemeiază pe convingerea de nezdruncinat că drepturile omului trebuie să fie respectate la scară universală, de către oricine, oricând.

Forma de stat pentru care, cu argumente istorice și filosofice optează Bărnuțiu, este *Republica*, rezultată din acordul cetățenilor, din pactul social încheiat între ei și din nevoia de adaptare continuă a structurii instituționale a statului și dreptului la voința generală a poporului. Pactul (contractul

¹⁵ Bărnuțiu, Simion, „O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă”, în Chindriș, Ioan, „Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană”, Cluj-Napoca, 1998, p. 46.

social) inițial este supus schimbărilor de fiecare dată când poporul o cere. Relațiile dintre indivizi, dintre indivizi și societate, dintre cetățeni și stat, pot fi armonioase, pașnice, datorită faptului că puterea (*potestas*) aparține poporului și lucrează în favoarea acestuia, conform legilor. Puterile în stat trebuie să fie separate și să lucreze fiecare împreună cu celelalte în vederea realizării scopurilor statului, a binelui comun și a dreptății. Dreptul înseamnă „regula după care are a se înființa o armonie rațională între libertatea cea externă a tuturor oamenilor.”¹⁶ Principiul suprem al dreptului este definit, sub inspirația kantiană, astfel: „Drept e tot ce nu contravine libertății celei mai mari pe cât se poate.”¹⁷ Influența gândirii kantiene, ca și a spiritului în care au gândit reprezentanții școlii dreptului natural, organicist și istoric sunt evidente.

Societatea, statul, instituțiile au putut să apară și în alte diferite feluri decât prin încheierea unui contract social legitim, fiind astfel încălcate principiile naturii și rațiunii umane. De-a lungul istoriei popoarelor, multe state au apărut în mod artificial, prin teroare și violență, prin operațiuni de forță ale marilor puteri, prin diferite urzeli ingenioase de uzurpare a puterii poporului etc. Au rezultat tot felul de state despotice, oligarhice, aristocratice, tiranice, ale căror scopuri și legi au fost contrare drepturilor naturale ale oamenilor și popoarelor, ale rațiunii și umanității civilizate. Astfel de state nu pot realiza scopurile adevărate, rațional, legitimate în ideea statului; încălcând drepturile fundamentale, înjosesc astfel umanitatea, demnitatea umană. Puterea lor este artificială, contra naturii și fericirii oamenilor, este ruptă de voința poporului, fiind utilizată în interesul deținătorilor puterii pentru a-i subjugă, a-i domina pe cei mulți. Pe când republica este statul care adoptă legile (dreptul pozitiv) în consonanță cu principiile contractului social, consultând poporul; este statul care realizează ideea de dreptate, este un stat legitim și un stat de drept, guvernat de forța dreptului. Organul principal și firesc al puterii politice (*potestății* – scria S.B.) îl constituie majoritatea membrilor societății civile și „aceasta se crează și intră în funcțiunile sale prin însuși pactul uniunii.”¹⁸

Scopul statului republican este triplu: 1. Întemeierea de instituții necesare care să pună în lucrare legea dreptului – dreptul pozitiv; 2. Asigurarea securității membrilor săi și a statului ca întreg; 3. Acordarea de sollicitudine

¹⁶ Bărnuțiu Simion, „*Dreptulu naturale publicu*”, Iași, 1870, p. 102.

¹⁷ *Ibidem*, p. 7.

¹⁸ *Ibidem*, p. 25.

pentru dezvoltarea industriei, economiei, științelor, învățământului, moralității, religiei și a altor interese omenești.

Opțiunea lui Bărnuțiu este pentru democrație, pentru statul care garantează dreptul la viață și securitate a membrilor săi, prosperitatea pentru toți cetățenii, egala îndreptățire a membrilor societății fără nicio discriminare, proprietatea și luminarea oamenilor. Dreptatea, susține filosoful ardelean, completează ideea dreptului prin aceea că ea semnifică „purtarea cea conformă cu dreptul”.¹⁹ Înfăptuirea dreptății sociale și naționale necesită ca puterea să nu devină un instrument artificial al statului, ci să rămână organul poporului. Înstrăinarea puterii de popor și acapararea ei de către despoți, tirani sau oligarhi este sursa principală a înăbușirii statului care respectă dreptul natural, moralitatea și valorile umanității. Doar Republica este statul care corespunde moralității și umanității. În cadrul acesteia cetățenii sunt supuși pactului uniunii și voinței universale (*consensus omnium*) și numai pentru a realiza scopurile statului.²⁰ Un astfel de stat democratic nu este posibil în orânduirea feudală, care este o societate organizată contra naturii, este nedreaptă, bazată pe servilism, exploatare socială și națională, pe inegalitate ereditară, o societate cu două clase sociale – poporul privat de *potestate* (putere) și clasa dominantă a nobililor feudali. Principiile universale și raționale ale naturii umane, cum sunt garantarea existenței, a dreptului la viață, proprietate, libertatea și egalitatea oamenilor în fața legilor, sunt mereu încălcate – fapt ce contravine „tribunalului umanității”, susține cu argumente cărturarul transilvan. Drepturile fundamentale ale omului și popoarelor sunt, în același timp, și drepturi ale umanității, ale omenirii în întregimea ei, sunt drepturi izvoarte din conceptul de om, din rațiunea umană, fiind universal valabile și inalienabile. Statul capabil să garanteze aceste drepturi – Republica, se bazează nu pe „dreptul forței”, ci pe „forța dreptului”, este un stat de drept și nu unul despotic, monolitic – ceea ce înseamnă „pluralism de interese, supus unui cadru unitar de esență juridică”²¹ – remarca, pe bună dreptate, P. Pandrea. În acest fel, gânditorul ardelean a dat glas aspirațiilor fundamentale naturale, firești ale unui popor, subjugat și exploatat de altul, proiectând strategia politică a eliberării și emancipării sale și elaborând

¹⁹ Bărnuțiu, Simion, „*Dreptulu publicu alu românilor*”, Iași, 1867, p. 2.

²⁰ Bărnuțiu, Simion, „*Dreptulu naturalu publicu*”, p. 90.

²¹ Pandrea, Petre, „*Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*”, București, România Press, 2007, p. 156.

cadrul juridic necesar pentru a înlătura starea de drept din Transilvania și de a schimba, la scară istorică, starea de fapt corespunzător unui nou sistem juridic clădit pe respectul universal al drepturilor fundamentale ale oamenilor și popoarelor.

În ceea ce privește relațiile dintre popoare, națiuni și alte comunități umane, Bărnuțiu exprimă aceleași principii de gândire politică. El consideră că acestea, ca subiecte de drept internațional, trebuie să se bucure de libertate, independență, suveranitate și autodeterminare. Pacea pe continentul european și în întreaga lume, prosperitatea fiecărui popor pot fi garantate doar prin respectarea de către toți cei implicați a drepturilor naturale ale existenței fiecărui om, fiecărei națiuni sau popor.

Având o astfel de viziune filosofică, raționalistă și umanistă, despre societate și guvernare, despre om și drepturile sale și, în același timp, fiind orientat de acestea ca om de acțiune, A. Plămădeală apreciază că Bărnuțiu a fost sufletul mișcării transilvănenilor din jurul anului 1848 și „conștiința românească a epocii sale.”²² Complementar acestei idei, eminentul profesor clujean D.D. Roșca, evidențiază orizontul intelectual și ideologic „de lărgime europeană” a cărturarului și subliniază faptul că „istoria a dovedit de alt fel că acela care a anticipat cu concepția sa mersul vremurilor, în lume ca și pe Pământul românesc, a fost „idealistul Bărnuțiu.”²³

Cultura – cale de emancipare a oamenilor și popoarelor

Afirmarea ființei unei națiuni, edificarea civilizației, în sensul dorit de oameni pentru a fi fericiți, necesită ca odată cu dobândirea unei stări de drept conformă drepturilor naturale și istorice, națiunea urmând să-și dezvolte cultura, știința, limba, instituțiile prin care acestea să fie promovate (academii, universități, școli de toate gradele, așezăminte culturale, mijloace de răspândire a culturii, științei și artelor). Cultura este cea care luminează poporul, îl scoate din întunericul ignoranței, și-l îndreaptă spre înălțimile civilizației – așa cum apar acestea în țările europene apusene. În acest sens, cărturarul transilvan scria că „un popor lipsit de știință și cultură e ca un prunc ce tot de la altul așteaptă toate. Să nu ne mai căim, dar,

²² Plămădeală, Antonie, „*Simion Bărnuțiu în epocă și în vecii vecilor*”, în Plămădeală, Antonie, „*Dascăli de cuget și simțire românească*”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române”, București, 1981, p. 317.

²³ Roșca, D.D., „*Europeanul Bărnuțiu*”, în „*Oameni și climate*”, Cluj: Editura Dacia, 1971, p. 99.

nici să băgăm de vină tot sortii, ci să ne apucăm și noi odată de înaintare. Și să ne unim toți într-un cuget, că unirea e taina cea din veac ascunsă și acum descoperită.”²⁴

Cultura, fie literară, artistică, științifică, fie limba poporului, nu are marginii; ea se întinde în nemărginit. La fel se prezintă și perfecționarea omului sau a poporului. Ridicarea acestora la un tot mai înalt grad de știință este o operă continuă, conducând la creșterea puterilor lor de la o zi la alta. Știința înseamnă putere sporită a celor care o asimilează și o aplică. Iar calea aleasă de un popor sau de o etnie pentru dezvoltarea culturii și științei este diferită de la unul la altul, în funcție de gradul de libertate, suveranitate corespunzătoare drepturilor naturale.²⁵ Chiar dacă mijloacele necesare dezvoltării culturii, emancipării unui popor, pot fi aceleași, calea este diferită; astfel doar o mică parte a popoarelor a ajuns pe culmile civilizației – susține Bărnațiu.

Viața unui popor, cultura, știința, naționalitatea, libertatea și limba sa sunt organic corelate. Separarea, înstrăinarea vreuneia de celelalte nu sunt posibile fără a aduce prejudicii întregului din care fac parte. La fel, dezvoltarea uneia generează schimbări corespunzătoare în fiecare dintre celelalte, astfel încât „valoarea face cultura, cultura face libertate și libertatea fără de existență și onoare națională nu e cu puțință.”²⁶ Libertatea unei națiuni nu poate fi decât națională, naționalitatea se dezvoltă odată cu limba și cultura ei, cu economia și știința ei, cu educația și mijloacele de emancipare culturală, în totală consonanță cu pretențiile umanității.

Cultura unui popor „este măsura fericirii și a securității lui”. Popoarele luminate din lumea de astăzi, observa Bărnațiu, știu foarte bine că „lumina științelor și artelor trebuie să se facă bun comun a toată națiunea.”²⁷ Mijloacele culturii, în viața acelor națiuni, sunt „școalele și institutetele naționale pentru științe și arte, iar mijlocul culturii în specie îl aflăm în universități... însă chiar pentru că cultura e puterea cea mai mare pre pământ și e o cetate nouă a unității naționale, națiunea întregă trebuie să-și împreune puterile întru ridicarea acestor așezăminte.”²⁸

²⁴ *Vezi „Discurs”* rostit de Bărnațiu în fața adunării dedicate dezvoltării și perfecționării culturii literare și științifice”, în Chindriș, I., „Simion Bărnațiu. Suveranitate națională și integrare europeană”, Cluj-Napoca: Imprimeria „Ardealul” Cluj, 1998, p. 69.

²⁵ *Ibidem*, p. 50.

²⁶ Bărnațiu, S., „*Discursul de la Blaj*”, în *op. cit.*, p. 85.

²⁷ *Ibidem*, p. 98.

²⁸ *Ibidem*, p. 96.

Starea cea înfloritoare a omenirii de astăzi, invențiile și descoperirile în științe și arte, industria și comerțul au înflorit la lumina științelor – susține Bărnuțiu. De aceea, națiunea noastră trebuie să-și edifice așezăminte și instituții culturale: Academie, universități, școli, teatre, biblioteci, instituții de cultură și artă. O națiune, argumentează cărturarul, care nu are mijloace de cultură, știință și educație necesare nu va putea înainta pe calea fericirii, va rămâne în ignoranță, lipsită de putere, deoarece „știința e putere.”²⁹ Acea națiune va rămâne supusă și „debilă”, se va afla în raporturile cu națiunile luminate precum este „raportul între șerb și domn”.³⁰ Dorința cea mai mare și îndemnul patriotic, exprimate de Bărnuțiu, vizează înălțarea națiunii române pe plan economic, industrial, comercial, ridicarea ei spre nivelul națiunilor culte ale Europei, înaintarea patriei astfel încât să le fie tot mai bine atât românilor, cât și Europei.. Îndemnul său este formulat astfel: „Deșteaptă-te din somn, națiunea mea, iacă, soarele e sus și-ți luminează ca să vezi.... Aprinde-ți farul științelor până ce nu se lasă noaptea peste ocean, că va fi poate mai înfricoșată și nu vei putea scăpa! Nu uita că națiile domnesc cu știința, fiindcă știința e putere și știi că de când e lumea totdeauna a domnit cel mai tare asupra celui mai slab...”³¹

Atunci când își îndemna discipolii să învețe științele, când se adresa națiunii, Bărnuțiu înțelegea prin știință ansamblul cunoștințelor, legilor și aplicațiilor întemeiate, adică adevărate „cu privire la esența lucrurilor și raporturile lor unele cu altele. Ca produse ale facultății sufletești „de cugtare”, ideile științifice sunt adevărate. „Adevărul constă în: a. Consonanța cunoștințelor noastre cu obiectul; b. Consonanța lucrărilor noastre cu rațiunea originală a tuturor lucrurilor sau cu destinațiunea noastră”.³² Acele produse ale cunoașterii care nu concordă cu obiectul, considerate „rătăciri”, sunt false. La fel, cunoștințele pe care le apucăm din întâmplare, din auzite, deseori sunt false, lipsite de temeii. Înțelepciunea, filosofia, conduita morală sunt posibile doar pe baza cunoașterii științifice. „Nimeni, susține Bărnuțiu, nu poate să fie nici înțelept, nici filosof dacă nu are purtări bune, pe lângă științe și cunoștințe întemeiate despre om, despre lume, despre Dumnezeu.”³³

²⁹ Bărnuțiu, Simion, „Cuvântul unui student despre necesitatea unei academii la români”, în Chindriș, I., *op. cit.*, p. 141.

³⁰ *Ibidem*, p. 142.

³¹ *Ibidem*, pp. 143–144.

³² Bărnuțiu, Simion, „Psihologie empirică”, p. 4.

³³ *Ibidem*, p. 5.

Astfel înțelese, științele sunt cele care îl conduc pe om în a acumula mai multă putere de a-și satisface nevoile și doleanțele, mai multă libertate, fericire și dreptate. Cultura, științele și filosofia sporesc capacitățile omului de a se dezvolta pe sine, de a se perfecționa continuu, de a-și identifica locul, rolul și menirea în societate și în lume. Prin știință și filosofie, omul se definește pe sine și se înalță de la individualitate la universalitate. Calea emancipării umane și naționale este rațiunea, umanismul și „facultatea de a-și determina *voința cu libertate*”.³⁴

În loc de concluzii

Opera filosofică și științifică, activitatea revoluționară și cea didactică ale lui Bărnuțiu se înscriu în climatul culturii europene de la mijlocul secolului al XIX-lea și a pașoptismului românesc. Gânditorul ardelean a fost un exponent erudit al curentului european de idei umaniste și raționaliste, fiind influențat de filosofia kantiană și de principiile formulate de reprezentanții de frunte ai Școlii dreptului natural și istoric, pe care le-a valorificat în lucrările sale, în analiza problemelor politice, sociale, economice și naționale existente în Transilvania, începând cu nedreptățile feudale, persistența iobăgiei, represiunile regimului politic, deznaționalizarea forțată a românilor, până la probleme generate de subdezvoltarea economică, industrială, a științelor și învățământului.

Bărnuțiu are meritul de a fi asociat criticilor sale referitoare la statul și dreptul existente, la starea de fapt a societății transilvane din timpul său, un proiect de sistem de drept, de organizare statală democratică – Republica, inspirate din *Declarația drepturilor omului*, răspândită în spațiul european după revoluția franceză de la 1789. Discursurile sale politice, în special *Discursul din Catedrala de la Blaj* – 1848, au marcat profund istoria românilor, rămânând în memoria transilvănenilor un fel de *Magna Charta Libertatum*.

Fiind inspirată din istoria culturii umanității, din cea europeană în special, opera filosofică și științifică a lui S. Bărnuțiu și-a lăsat amprenta asupra evoluției culturii românești și integrării acesteia în cea europeană avansată. Prin opera sa, prin viziunea și ideile sale, cărturarul ardelean și-a depășit generația sa, constituind un îndreptar de larg orizont pentru generațiile ce i-au urmat, până în zilele noastre. Lumea ideilor lui Bărnuțiu,

³⁴ Bărnuțiu, Simion, „Pedagogia”, Iași, 1870, p 36.

scrisa D.D. Roșca, „reușise, e adevărat, să schimbe mersul istoriei; lume de idei, care, timp îndelungat, a fost și putere creatoare de minunată istorie românească.”³⁵ La fel de elogios, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la trecerea în neființă, Vasile Goldiș aprecia că opera bărnățiană a dat un contur clar „conștiinței noastre naționale trezite”, „demnității noastre înviată”, confundându-se „cu însăși existența noastră națională”.³⁶ Gânditor genial, cărturarul transilvan va supraviețui multor generații, înfruntând eternitatea. Nicolae Iorga aprecia că ideile lui Bărnuțiu vor rămâne și „de aceea mărimea lui Bărnuț nu scade cu anii, și memoria lui nu s-a întunecat odată cu generația discipolilor săi.”³⁷

În anul 2018, când s-au împlinit 210 ani de la nașterea ilustrului gânditor ardelean, am constatat că ideile filosofice-juridice și viziunea bărnățiană asupra lumii, societății și omului și-au păstrat pe deplin actualitatea demonstrând, în mod practic, potențialul anticipativ și dimensiunile europene valabile pentru schimbările istorice ale prezentului și viitorului.

Bibliografie:

- [1] Barițiu, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. III, Sibiu, 1891.
- [2] Bărnuțiu Simion, *Dreptulu publicu alu Românilor*, Iași 1867.
- [3] Bărnuțiu, Simion, *Dreptulu naturale publicu*, Iași, 1879.
- [4] Bărnuțiu Simion, *Dreptulu naturale privatu*, Iași, 1868.
- [5] Bărnuțiu, Simion, *Pedagogia*, Iași. 1870.
- [6] Bărnuțiu, Simion, *Psihologia empirică și Logica*, Iași, 1871.
- [7] Chindriș, Ioan, *Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană*, Cluj-Napoca: Imprimeria „Ardealul” Cluj, 1998.
- [8] Goldiș, Vasile, *Simion Bărnuțiu*, în „Scrieri social-politice și literare”, ediție îngrijită de Mircea Popa și Gheorghe Șora, Timișoara: Editura Facla, 1976, pp. 258–260.
- [9] Iorga, Nicolae, *Simion Bărnuț*, în „Oameni cari au fost”, București: Editura pentru Literatură, 1967, pp. 197–199. 1911.

³⁵ *Ibidem*, p. 77.

³⁶ Goldiș, Vasile, „Simion Bărnuțiu”, în M. Popa și Ghe. Șora, editori, „Vasile Goldiș. Scrieri social-politice și literare”, Timișoara: Editura Facla, 1976, p. 258.

³⁷ Iorga, Nicolae, „Simion Bărnuț”, în „Oameni cari au fost”, București: Editura pentru Literatură, 1967, p. 199.

- [10] Pandrea, Petre, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*, București: România Press, 2007.
- [11] Pantazi, Radu, *Simion Bărnuțiu*, în „Istoria filosofiei românești”, ediția a II-a, vol. I, Editura Academiei R.S.R., 1985, pp. 340–363.
- [12] Pantazi, Radu, *Simion Bărnuțiu. Opera și gândirea*, București: Editura Științifică, 1967.
- [13] Plămădeală, Antonie, *Simion Bărnuțiu în epocă și în vecii vecilor*, în „Dascăli de cuget și simțire românească”, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1981, pp. 317–320.
- [14] Roșca, D.D., *Europeanul Bărnuțiu*, în „Oameni și climate”, Cluj, 1971, pp. 73–101.